- генерични синтетични продукти: аналгин, индометацин, фелоран, ацетаминофен (парацетамол, сега парамакс), пироксикам, циметидин, ранитидин, хлофазолин, (катапресан) комбинацията му хлофадон, каптоприл, нифедипин, нитрендипин, празозин, изодинит, монизид, атенолол, сиднофарм, антистенокардин, молсидомин, верапамил, троксевазин, венорутон, ноотропил (пирамем), цинаризин, флунаризин, медазепам, алпразолам, винпоцетин, фурантрил, кленбутерол (разкрито имуностимулиращо действие), фамотидин, кетотифен, клемастин, инсулинови препарати, хлорхиналдол, ентероквин, 5-нитрокс, номифензин, монизид, пефлоксацин, хепарин.
- генерични химиотерапевтици и антибиотици: 5-нитрокс, ципрофлоксацин, гентамицин, цефалексин, ампицилин, амопен, цефамандол, цефазолин, доксициклин, тетрациклин, тобрамицин, тубоцин, тилозин (вет).

Много от внедрените през годините от НИХФИ препарати не са история, те и днес се произвеждат, продават у нас и в чужбина, имат своята роля в здравеопазването. Много от младите специалисти, минали през школата на НИХФИ сега работят към частни фармацевтични заводи, лаборатории и чужди фирми.

Библиография

1. Кратка история на НИХФИ, 1997 г изд. Автоспектър гр. Пловдив
2. "Кой унищожи НИХФИ – Научният и технологичен център на българската фармацевтична промишленост. в. "Нова Зора" бр.11, 2014, ст.н.с. Чавдар Иванов, н.с. инж. Невена Добрева
3. Академик Любомир Желязков в НИХФИ, Л. Томасини (непубликуван доклад по случай 50 години НИХФИ)

***Автор**: Проф. д-р Милка Николова завършва висше медицинско образование в София. Повече от 40 години работи експериментална фармакология в научните бази на българската химико-фармацевтична промишленост, основно в Научноизследователския химико-фармацевтичен институт. Специализира психоневрофармакология в Англия, Бирмингам при проф. П. Б. Брадли и фармакология на мозъчното кръвообращение в Рим при проф. А. Карпи. Доктор на науките е. Има участие в 11 монографии, една от които издадена в чужбина, над 250 научни статии у нас и в чужбина, 3 патента, участие в редколегията на две международно издавани списания. В НИХФИ е последователно ръководител на секция „Фармакология", Медико-биологичното направление и зам.-директор по научната част.*

❖ ❖ ❖

ЛЕКАРИТЕ В ТВОРБИТЕ НА Ф. М. ДОСТОЕВСКИ

Ф. Куманов

Проучвания показват, че в произведенията на руския писател има 18 образа на лекари, чиито имена са посочени, 12 от тях са с немски произход [4]. Макар и епизодични, лекарите имат определено място в съответните творби. На никого не е отредена централна роля, но без повечето от тях произведенията биха изгубили от многообразието си, а внушението на авторовите идеи няма да е пълноценно.

Образ на лекар се появява още в началото на творческия възход на Достоевски. Това е порусеният немец Крестиян Иванович Рутеншпиц от „Двойник", произведение, което авторът определя като „Петербургска поема". Тогавашното руско, и най-вече столичното общество е изпъстрено с множество пришълци или техни потомци, най-вече германци. Такива герои се срещат по страниците и на други негови творби. Лекарят с фамилно име, съставено от две немски думи, означаващи „пръчки" и „остър", още в началото се замисля върху странното поведение и обърканото словоизлияние на главния герой Голядкин, но не се уповава на професионалния си усет и не предприема някакви стъпки, за да предотврати набелязващото се психично отклонение у своя пациент. В края на мудно разгръщащото се и неоправдано проточено повествование Рутеншпиц отново се появява, за да отведе титулярния съветник и да го настани в топлата „*казионна квартира с лихт*" (1, 229)[1] по собственото му заявление, изречено на неправилен руски език с примес от немски думи. Сходна съдба очаква и лекаря със своеобразен светоглед и постъпки от произведението на Чехов „Болнична стая № 6", настанен, за разлика от Голядкин, между психично болни от свой колега не с тържествено-иронични обещания, а чрез измама. Маститият доктор Рутеншпиц сега не внушава доверие и надежда у нещастния Голядкин, който дори го възприема за самия Сатана. Така за пръв път просветва темата за раздвоението с дявола като другата същност на героя, която Достоевский ще продължи да развива в по-сетнешните си творби. Всъщност, въпреки репутацията си на виден столичен доктор, Рутеншпиц остава в съзнанието на читателя не като лечител. Той е респектиращ охранител на спокойствието на отбраното общество, напълно в съответствие с името му, напомнящо за широко разпространеното в Русия по онова време наказание с пръчки.

Във втората част на „Записки от мъртвия дом" Достоевски подробно разказва как са били третирани разболелите се затворници. Няма никакви основания за съмнение в правдивостта на описанието – авторът предава собствените си преживявания. Лекарите на арестантското отделение били до там състрадателни, че са допускали някои мнимо болни да прекарат известно време в болницата, за да си „починат". Тази дума той, който е прекарал няколко години в каторга, е поставил в кавички, очевидно за да подчертае относителния характер на такъв отдих. Достоевски споделя: „*Болният арестант даже и в болестта носеше своето наказание…*" (4, 137). Веригите им не били сваляни никога, дори умирали с тях. Той пояснява: „*Този ред идваше, разбира се, не от докторите. Повтарям: арестантите не преставаха да се хвалят от своите лекари, считаха ги за бащи, уважаваха ги.*" (4, 137). Биографът на писателя Леонид Гросман [1] пише, че главният лекар на омския затвор доктор Троицки лично се е стремил да облекчава живота на окованите Достоевски с удължаване на сроковете му на хоспитализация и дори, въпреки забраната му създавал условия за писане. Листовете с мислите и впечатленията на Достоевски се пазели при болничния фелдшер. Писателят изказва впечатлението си, че лекарите са били добри от истинско човеколюбие, убедени, че пред болестта всички са равни: и затворниците, и големците. По този повод Достоевски прави голямо отклонение от разказа си, в което се опитва да обясни защо „простолюдието" в Русия избягва медиците и не обича болниците, а предпочита знахарите и народната медицина. Той изказва мнението, че причината е в недоверието у хората към всичко, свързано с „администрацията и формата", а също и в страха от немските порядки в болниците. Измежду лекарите има и такива, които, оправдавайки се, че заобикалящата действителност ги е измъчила, изтерзала, се опитват да градят благоденствие за сметка на страдащите. Той призовава да се прекрати с непрекъснатото

[1] Откъсите от произведенията на Достоевски са дадени по: Достоевский Ф. М. Полное собрание сочинений в тридцати томах, Наука, Ленинград, 1972 – 1990. В скоби са посочени томът и съответната страница.

извинение с обкръжаваща среда и, за да бъде достатъчно убедителен, изтъква впечатлението си, че не всички са обзети от нагона за печалба и много от лекарите в Русия се ползват от любовта и уважението на народа.

В романа „Идиот" д-р Шнайдер не е сред действащите герои, за него само се споменава в началото и в края на произведението. Но тъкмо той подсказва още от първите страници развоя на събитията и спомага за по-релефното очертаване на авторовия замисъл. Този известен швейцарски психиатър е лекувал безплатно Мишкин, но не приема искреното другаруване на княза с местните деца. В това отношение Шнайдер се солидаризира с мнението и настроението на жителите от швейцарското село. Той характеризира руския си пациент като „*истинско дете*" (8, 63), което така и ще остане, дори и да доживее до шейсет години. С това докторът не само дава точната прогноза, но и определя до известна степен причините за по-сетнешната съдба на Мишкин.

Пред „истински добрия човек", който не познава и не се съобразява с неумолимия живот, се откриват единствено две възможности – да погине от ръката на Рогожин или да приключи земните си дни в приют за душевно болни. Първата не става поради внезапния епилептичен припадък на княза. В края на произведението кръгът се затваря – доктор Шнайдер отново се появява, пак като лечител на руския страдалец, чието здраве е съсипано безвъзвратно не толкова от епилепсията, а от безжалостното общество. Привидно невинното и дори леко шеговито прогнозиране на швейцарския специалист се оказва убийствено вярно. Благодарение на своя детски, чист характер князът с идеалите си остава самотен сред обществото и тъкмо това е причината за крушението му.

В същия роман чрез „Необходимото обяснение" на охтичавия Иполит, Достоевски се противопоставя на тезата, че отделната, индивидуалната добрина е безполезна. Благодарение на връзките на свой съученик героят безкористно помага на изпадналия в мизерия провинциален лекар. Това „*единично добро*" (8, 335) Иполит допълва с историята на действителния статски съветник, наричан „генерал", който години наред помага и се грижи за каторжници и заточеници. Всъщност Достоевски има предвид свой реален съвременник. Това е бил главният лекар на московските затвори Фьодор Павлович Хааз [1]. По християнски благодетелен за осъдените, за богатите той е бил само един безумец; умрял е беден, затова е бил погребан със средствата на полицията.

Най-много образи на лекари има в последния роман на Достоевски „Братя Карамазови".

Седемдесетгодишният Херценщубе, по думите на автора, е най-грижливият и внимателен доктор в цялата губерния. Благочестив и целомъдрен, стар ерген, Херценщубе възприема жените като висши и идеални същества. Добър и човеколюбив, Херценщубе лекува бедните болни и селяните безплатно и дори им оставя пари за лекарство. Общото му с Рутеншпиц от „Двойникът" са професията и германският произход. Благородството и отзивчивостта не са присъщи на лекаря от ранната творба на Достоевски, но е редно да се направи уговорката, че Рутеншпиц е бегло очертан, докато на Херценщубе е отделено значително по-голямо внимание. Всяко изречение скотопригониевският доктор произнася по немски маниер и е твърде обстоятелствен. По негово мнение „*руските пословици са най-добрите и най-изразителните от всички пословици в света*" (15, 104). Въпреки възрастта си Херценщубе е наивно откровен, понякога до глупост, когато в повечето случаи признава на пациентите си и близките им, че не може да разбере от какво са болни. Г-жа Хохлакова не го харесва, той не отгатнал причината за състоянието на Лиза и препоръчал изчакващо поведение. Поради това не бива повикан за раната на Альоша. На Херценщубе не е по силите да предложи за Смердяков, изпаднал в продължителен епилептичен припадък (status epilepticus, както е известен сега в медицината) нищо друго, освен да се изчака до сутринта, и ако не настъпи подобрение, той щял да предприеме някакви мерки. По-нататък лекарят прогнозира, че Смердяков ще остане жив, но с умствени нарушения, може би временни. От гледна точка на тогавашната, пък и на сегашната медицина твърдението е вярно; самият Достоевски е страдал от тая болест и отлично е познавал последиците ѝ за телесното здраве и психиката. В някои от писмата си той не крие опасенията си да не деградира предивременно от нея. За гърбавичката Нина Снегирьова, схваната от ревматизъм, старият лечител, след изричната уговорка, че нищо не разбира, предписал минерална вода, а също къпане в разтвор в горещи вани. Това лечение, по думите на баща ѝ, семейството „*без помощ, без съдини и без вода*" (14, 191) не може да си го позволи. Рецептата на Херценщубе така и останала под иконите в къщурката на Снегирьови.

Другият герой е земският лекар Варвински, млад човек, току-що пристигнал в Скотопригониевск след бляскаво завършване на Петербургската медицинска академия. Той бива натоварен да извърши аутопсията на убития Карамазов. Преди това е прегледал Смердяков и се е заинтересувал от неговите тежки, чести и продължителни припадъци и по мнението му такъв случай принадлежи на науката, т.е. трябва да бъде описан. Варвински предрича, че Смердяков не ще доживее до сутринта, но твърде самоуверената му прогноза не се потвърждава. В края на романа Варвински проявява добросърдечие и състрадателност и не оставя заболелия след процеса Митя в арестантското отделение на болницата, а рискува да го настани в самостоятелна стая.

Безсилието на лекарите пред тежките болести е проява не само на леност, инертност за усвояване на тогавашните познания, нито пък на липсата на опит (ако младият Варвински току-що е завършил водещата в империята академия, то Херценщубе несъмнено е натрупал голям опит през дългите години на практиката си). Такова е състоянието на тогавашната медицина, когато лекарите са били повече наблюдатели и регистратори на явленията и са могли да се осланят само на чистата емпирия, водени от своята интуиция, а и обществото не проявявало настойчивост и последователност за решително подобряване на условията на живот. „Правила има, а наука няма" оправдава се почти по същото време главният герой на Чеховата творба „Болнична стая №6" лекарят Андрей Ефимич [2].

Московският доктор, чието име не е споменато, пристига в града, повикан и щедро възнаграден от Катерина Ивановна, за да извърши медицинска експертиза на подсъдимия Карамазов. Между другото той посещава и умиращия Илюша. Пестеливо, но с невероятно умение да улавя и предава подробностите, Достоевски представя важния доктор с дълги тъмни бакенбарди, облечен с шуба от меча кожа и с орден на шията, който с погнуса и отвращение пристъпва в бедното жилище на Снегирьови. Диагнозата и произтичащата от нея прогноза са верни, равносилни на смъртна присъда, а като последно средство той препоръчва момчето да бъде изпратено в Сицилия на по-благоприятен климат, а болните дъщеря и съпруга съответно на Кавказ и в Париж, мерки, непосилни за сломеното от мизерия и болести семейство. В тая връзка е уместно да се припомни, че Чеховият лекар в посоченото вече произведение „Болнична стая № 6", наблюдавайки безпристрастно пациентите си, се оправдава, че ако човечеството се научи да облекчава своите страдания с лекарства, то съвсем ще изостави религията и философията, в които досега е намирало не само защита от всякакви беди, но дори и щастие [2].

Епизодът с посещението на московския доктор при Снегирьови е един от най-вълнуващите в цялото творчество на Достоевски. По силата на социалното внушение той едва ли има равен в дотогавашната руска литература. Сцената с

гаснещите в мизерия Илюша и Ниночка (нали най-вече заради страданията на невинните деца Иван Карамазов отхвърля божествената хармония!) и гнусливия, самодоволен и надменен доктор е страстно обвинение срещу уродливото обществено устройство с една от най-безчовечните му страни – недостъпната за народа медицина. Точно тогава Коля Красоткин признава на Альоша, че е социалист по убеждение и така едва ли остава място за съмнение в каква посока би се развивало действието в замисленото, но неосъществено поради ненавременната смърт на автора продължение на романа за Карамазови. Като всички надживели времето си писатели и Фьодор Достоевски в художествените си творби правдиво отразява тежненията на своята епоха, дори когато те са в противоречие с убежденията му.

Високомерието на московчанина се проявява и в отношенията му с Херценщубе, чиито методи и средства на лечение той си позволява, противно на вековната лекарска етика, публично да критикува и дори да осмива. Противопоставяне между столични и селски и въобще провинциални лекари винаги е съществувало, в една или друга степен има го и сега, когато специалисти от първостепенни болници си позволяват снизходително отношение към медиците от периферията. След като изслушва търпеливо и преглежда внимателно Иван Карамазов московският лекар стига до заключението, че пациентът му има психическо разстройство и се налага лечението му да започне незабавно. Накрая докторът пояснява: „*Във вашето състояние халюцинациите са твърде възможни*.” (15, 70) Достоевски вмъква това описание за по-голяма убедителност на последвалия кошмар с дявола на средния брат. Това напомня, че Достоевски прилага любимия си похват въвеждане на двойник, за да покаже различни страни от вътрешния сложен и противоречив живот на Карамазов [3]. Изречените от тайнствения посетител откровения са всъщност скътани в съзнанието на Иван Фьодорович, позасипани от времето или почти изтрити, следи от житейски впечатления и мисли.

Напълно в съзвучие и с нашето съвремие са думите на странния гост: „…*това е техен маниер да препращат при специалистите…Съвсем, съвсем… изчезна предишният доктор, който лекуваше от всички болести: сега има само специалисти…Аз мога, ще каже, да ви излекувам само дясната ноздра, защото леви ноздри не лекувам, това не е моя специалност*…” (15, 76) Достоевски е уловил безпогрешно сенчестата страна на напредъка в медицината. Във време, когато тя едва започва своя стремглав победоносен марш срещу широко разпространените болести, той осъзнава каква голяма дан ще трябва да бъде платена за успехите ѝ – единният, всепроникващият лечител ще изчезне, мястото му ще се заеме от тесните специалисти, достигащи до завидна дълбочина, но на ограничен участък, без да възприемат човека цялостно като здравен проблем.

И трима – Херценщубе, московският доктор и Варвински са призовани като експерти по делото на Дмитрий Карамазов. Първите двама заявяват, че умственото състояние на подсъдимия е „ненормално”. Заключението им донякъде се основава на наблюдението, че Карамазов, когато го въвеждали в съдебната зала, гледал направо. Според Херценщубе ако подсъдимият е бил адекватен, погледът му щял да бъде насочен наляво, към дамите, докато московското светило, не без ирония към колегата си от Скотопригониевск, заявява, че ако бил нормален, Карамазов би трябвало да гледа надясно, към защитника си. Варвински, разпитан последен, изразява противоположно мнение: макар че при ареста си е бил в извънредно възбудено състояние, подсъдимият е напълно здрав и затова, според младия експерт, той е гледал право пред себе си при влизане в залата. Дълбокомислени, напълно научно звучащи изказвания! Комизмът на описанието и иронията на автора смекчават драматизма на повествованието. Очевидно това е похват на писателя. В писмо до К.П. Победоносцев от август 1879 г. Достоевски, сякаш оправдавайки се, разкрива съображенията, които са го ръководели при оформяне образа на най-светлия за него герой от романа – стареца Зосима, със следните думи: „*животът е пълен с комизъм и е величествен само във вътрешния си смисъл, така че по неволя заради художествените изисквания бях принуден в биографията на моя инок да се докосна и до най-пошли страни, за да не навредя на художествения реализъм.*”. (30, I, 122) По друг повод Достоевски казва, че трагедията и комедията са като родни сестри.

Херценщубе е привлечен и като свидетел и се опитва да повлияе на съда и публиката положително в полза на Карамазов. Старият лекар разказва трогателна история за собствената си добрина към Митя, която подсъдимият запомнил завинаги и след дълги години проявил своята признателност.

Изследователката на Достоевски Henrietta Mondry [4] посочва, че лешниците, които Карамазов получава тогава от Херценщубе, всъщност са ритуален подарък за еврейските деца на пасха. Заедно с това обаче лекарят кара детето да наизусти, при това на немски, фразата за Триединството – най-съкровеният догмат на християнството. Изследователката обяснява това противоречие с предположението, че Херценщубе е евреин, приел християнството. Възможно е, допуска тя, идеята за този герой да е възникнала под влиянието на философско-религиозните възгледи на Владимир Соловьов, съвременник на автора на „Братя Карамазови”, по-специално неговото виждане за „Новозаветния Израел”, за „новите юдеи”, които, изповядвайки все така Стария завет, приемат, че Христос е пророкът! Но не е изключено Достоевски да е повлиян от историята за лекаря протестант Хинденбург, специфични черти и постъпки на когото Достоевски е вложил в образа на своя Херценщубе.

По действащия тогава углавен устав лекарите Херценщубе и Варвински не е трябвало да бъдат привлечени едновременно като експерти и свидетели и така е извършено процесуално нарушение. Предполага се, че това не е случайно: авторът преднамерено е допуснал такава грешка, за да остави открехната вратичка за преразглеждане на делото на Карамазов в бъдещото продължение на романа си.

В своите „Записки от мъртвия дом” след като описва порядките и преживяванията в затворническата болница, Достоевски приключва разсъжденията си за сложните, не винаги добри взаимоотношения между лекарите и търсещите помощта им хора със следната мисъл: „*Човеколюбието, ласкавостта, братското състрадание към болния понякога са му по-необходими от всички лекарства*.” (4, 142) Тези думи на големия страдалец, който през целия си живот е ратувал състраданието и прошката да се утвърдят като основополагащи в човешките взаимоотношения, би трябвало да бъдат изписани във всяка лечебница, във всяка болница навред по света. Те винаги ще окрилят лечителите в борбата им с болестите да намират и верния път към душите на хората.

Библиография

1. Гроссман Л. Достоевский. 2 изд., „Молодая гвардия”, М., 1965.
2. Чехов А. П. „Избранные сочинения в двух томах“, том первый, Художественная литература, М, 1986.
3. Этов В. И. Достоевский Очерк творчества. „Просвещение”, М., 1968.
4. Mondry H. Доктор Герценштубе „Общечеловек” или идея растворения иудаизма в христианстве? University of Toronto, International Dostoevsky Society. http://sites.utoronto.ca/tsq/DS/09/045.shtml (access 18.10.2016).

Автор

Проф. д-р Филип Куманов, дмн, УСБАЛЕ „Акад. Иван Пенчев”, ул. „Здраве“ 2, тел. 09/8956042; phkumanov@lycos.com